

Методика розслідування шахрайства в інтернет-комерції: теорія та практика

Наукову розробку присвячено аналізу складного та багатоаспектного явища — розслідуванню шахрайства в інтернет-комерції. У дослідженні, з урахуванням сучасного стану розвитку теорії кримінального процесу та науки криміналістики, окреслено особливості розслідування відповідних протиправних діянь. Вирізнено й охарактеризовано складові криміналістичної характеристики шахрайства в інтернет-комерції. Розкрито особливості планування та організації кримінальних проваджень визначеної категорії.

Запропоновано тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій та процесуальних заходів, а також запропоновано перелік основних НСРД. Сформовано типові тактичні операції, спрямовані на вирішення завдань розслідування шахрайства в інтернет-комерції. Розглянуто міжнародний досвід запобігання шахрайствам і охарактеризовано профілактичну діяльність уповноважених осіб щодо виявлення та усунення причин й умов учинення шахрайських дій.

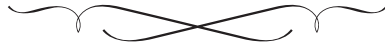
Виділено заходи щодо їх профілактики. Для науковців, викладачів, курсантів і студентів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, аспірантів та ад'юнктів, докторантів, працівників органів прокуратури, оперативних і слідчих підрозділів Національної поліції України, усіх тих, хто виявляє інтерес до юридичної науки та правозастосовної практики.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ 1	
Теоретичні основи криміналістичної характеристики шахрайства в інтернет-комерції	9
1.1 Криміналістичний аналіз сфери інтернет-комерції та фактори, що впливають на рівень шахрайства	9
1.2 Криміналістична характеристика шахрайства в інтернет-комерції	30
РОЗДІЛ 2	
Організація розслідування шахрайства в інтернет-комерції	62
2.1 Особливості початку кримінального провадження за фактами шахрайства у сфері інтернет-комерції	62
2.2 Організація та планування розслідування шахрайства в інтернет-комерції та коло обставин, що підлягають встановленню	76
2.3 Типові слідчі ситуації, що виникають під час досудового розслідування шахрайства в інтернет-комерції	102
РОЗДІЛ 3	
Організаційно-тактичне забезпечення досудового розслідування шахрайства в інтернет-комерції	119
3.1 Організаційно-тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій	119

3.2 Криміналістична профілактика у провадженнях за фактами вчинення шахрайства в інтернет-комерції	150
3.3 Застосування тактичних операцій під час розслідування шахрайства в інтернет-комерції	175
ВИСНОВКИ	192
БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ	199
ДОДАТКИ	224

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГУНП	—	Головне Управління Національної поліції
ГК	—	Господарський Кодекс
ЕОМ	—	Електронно-обчислювальна машина
ЕОТ	—	Електронно-обчислювальна техніка
ЕПС	—	Електронні платіжні системи
ЄРДР	—	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЗМІ	—	Засоби масової інформації
КК	—	Кримінальний кодекс
КМЕ	—	Комп'ютерно-мережева експертиза
КПК	—	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	—	Міністерство внутрішніх справ
НСРД	—	Негласна слідча (розшукова) дія
ОГ	—	Організовані групи
ОЗГ	—	Організовані злочинні групи
ОЗУ	—	Організовані злочинні угруповання
ПК	—	Персональний комп'ютер
СОГ	—	Слідчо-оперативна група
СУ	—	Слідче управління
СРД	—	Слідчі (розшукові) дії
НСРД	—	Негласні слідчі (розшукові) дії
ЦК	—	Цивільний Кодекс
п.	—	пункт
р.	—	рік
с.	—	сторінка (сторінки)
ст.	—	стаття
ч.	—	частина

*Технології – це всього лише інструмент.
Білл Гейтс*

*Стало жажливо очевидно, що наші технології
перевершили нашу людяність.
Альберт Ейнштейн*

*Технічний прогрес подібний сокирі в руках
патологічного злочинця.
Альберт Ейнштейн*

ПЕРЕДМОВА

В умовах глобалізаційних процесів пріоритетним завданням для розвитку сфери послуг є вектор диджиталізації. Цифровізація трансформує торговельно-комерційну сферу, що все частіше має свій прояв у виробництві, продажі та постачанні товарів і послуг через комп'ютерні мережі. Останнім часом більшість операцій побутового й комерційного призначення все частіше здійснюються у дистанційній формі, особливо у період пандемії, викликаного 1SARS-CoV-2 (2020–2021 рр.), та повномасштабного збройного вторгнення рф на територію України (2022–2024 рр.), коли було зруйновано логістику, і більшість товарів й послуг стали недоступними для громадян. Пропозиція формується попитом, і, як наслідок, предметом торговельно-комерційних операцій стали медикаменти, косметичні засоби, одяг, речі побутового призначення та ін. Оскільки війна в Україні призвела до порушення логістики та нестачі товарів та послуг, зростає популярність дистанційних угод. Особливо це стосується товарів та послуг, які необхідні для виживання та несення служби на фронті. Однак, не всі продавці в інтернеті є добросовісними. Деякі з них займаються

шахрайством, продаючи неіснуючі товари або надаючи неякісні послуги. Нерідко негативні наслідки є результатом впливу низки форс-мажорних обставин. Між тим, здебільшого це є результатом заздалегідь спланованих та цілеспрямованих шахрайських дій. Спостерігається стійка тенденція до залучення представників кримінальних угруповань до злочинної діяльності, пов'язаної з комерційним шахрайством у мережі інтернет. Ці угруповання використовують корупційні зв'язки в органах державної влади й управління, правоохоронних органах, щоб активно протидіяти розслідуванню.

Шахраї, використовуючи обман і зловживання довірою, отримують прибутки від укладання незаконних дистанційних комерційних угод. Однак рівень розкриття шахрайства в інтернет-комерції залишається стабільно низьким, що ускладнює захист прав споживачів. Шахраї постійно удосконалюють свою злочинну діяльність, використовуючи нові технології і методи. Це ускладнює роботу правоохоронних органів, які повинні постійно адаптуватися до нових реалій. Вказане свідчить про наявність низки проблемних питань у сфері виявлення, розкриття й розслідування шахрайства в інтернет-комерції.

Теоретичну основу дослідження становлять праці вчених, які вивчали питання методики розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі й шахрайства, зокрема: Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, А. Ф. Волобуєва, С. В. Головкіна, В. Г. Дрозд, В. А. Журавля, Г. В. Захарової, М. М. Єфімова, В. Б. Коби, В. О. Конової, Є. Д. Лук'янчикова, С. І. Мінченка, О. І. Мотляха, Н. В. Павлової, І. В. Пирога, О. В. Пчеліної, Д. А. Птушкіна, М. В. Салтевського, Р. Л. Степанюка, К. О. Чаплинського, К. О. Чередник, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька та ін.

Загальні проблеми розслідування і попередження шахрайства, вчиненого у мережі Інтернет, розробляли такі вчені, як: С. В. Самойлова «Розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет» (м. Донецьк, 2014 р.), С. В. Чучко «Розслідування шахрайства при купівлі-продажу товарів через мережу

Інтернет» (м. Дніпро, 2021 р.), Т. В. Коршикової «Розслідування шахрайств, учинених з використанням електронно-обчислювальної техніки» (м. Київ, 2021 р.), І. О. Коваленко «Розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів» (м. Дніпро, 2023 р.), В. Б. Коба «Теоретичні та праксеологічні засади методики розслідування шахрайства у сфері е-комерції» (м. Дніпро, 2024 р.), В. В. Сисолятин «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу» (м. Дніпро, 2024 р.) та ін. Втім, способи шахрайства дедалі модернізуються й удосконалюються, що значно ускладнює процес доказування і впливає на організаційно-тактичне забезпечення їх розслідування.

Зазначене характеризує актуальність дослідження, його наукове, теоретичне й практичне значення, а також визначають вибір напряму монографічного дослідження.

РОЗДІЛ 1

Теоретичні основи криміналістичної характеристики шахрайства в інтернет-комерції

1.1 Криміналістичний аналіз сфери інтернет-комерції та фактори, що впливають на рівень шахрайства

Сьогодні розвиток сфери послуг має динамічний характер і стає чинником, що впливає на стан економіки, міжнародну конкурентоспроможність країни та покращення фінансової спроможності населення. Водночас в умовах глобалізаційних процесів пріоритетним завданням для розвитку сфери послуг є вектор диджиталізації. Диджиталізація є однією з найбільш актуальних тем у сучасному світі, оскільки вона проникає та впливає на всі сфери життя. До того ж у нашому сучасному світі диджиталізація вже стала необхідністю для переважної кількості підприємств, тому й організації, що надають послуги, не залишаються осторонь.¹

Процеси диджиталізації світової економіки мають не тільки позитивні, а й негативні наслідки. Існує ряд загроз, невирішених проблем, які притаманні цій епосі і впливають на світове бізнес-середовище, зокрема: зростаюча несумлінна конкуренція на глобальному ринку товарів та послуг (фейкове управління свідомістю споживачів), швидка поява «компаній-клонів», порушення

¹ Опар Н., Нішко Б. Диджиталізація як фактор розвитку сфери послуг. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2023. Том 6. № 2. С. 442.

законодавства про захист прав інтелектуальної власності, фішинг, скімінг і інші види кібершахрайства у сфері електронних розрахунків та платежів, низька довіра до платежів за допомогою банківських карт; слабка логістична система, низька фінансова та комп'ютерна грамотність населення та ін.¹

Шахрайства з використанням інтернет-технологій вийшли на новий рівень і стали глобальною проблемою.² Розвиток інтернет-технологій, глобальної і локальних мереж призвів до значного зростання торговельно-економічних відносин та електронної комерції на міжнародному рівні. Цей розвиток також сприяв еволюції транснаціональної злочинності, яка стала більш масштабною, організованою та технологічно оснащеною.³ До того ж, спостерігається активна інтеграція банківської системи України в світове банківське співтовариство⁴. Як наслідок цього, міжнародне співтовариство стурбовано зростанням масштабів та збитковості шахрайства у сфері електронної комерції. Ці правопорушення завдають шкоди не тільки окремим особам, а й економікам цілих країн.⁵

Шахрайство у сфері електронної торгівлі є одним із найбільш поширених та небезпечних видів корисливої злочинності. Воно характеризується значною масштабістю, багатомільйонними збитками, організованим характером, а також складністю його виявлення та запобігання⁶.

¹ Патраманська Ю. Електронна комерція: переваги та недоліки. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. С. 18.

² Типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, через ринок нерухомого майна : Наказ Державного комітету фінансового моніторингу України № 265 від 19.12.2008. URL: <http://uapravo.net/index.htm> (дата звернення: 04.09.2022).

³ Шапочка С. В. До питання запобігання окремим видам шахрайства, яке вчиняється з використанням можливостей мережі інтернет. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* : наук.-практ. журнал. Київ : МНДЦ при РНБО України. 2014. № 1 (32). С. 213–225.

⁴ Kuznichenko Y., Dykha M. V., Pavlova N., Frolov S., Hryhorash O. Defining the probability of bank debtors' default using financial solvency assessment models. *Banks and Bank Systems*. 13 (2), 1–11. DOI: 10.21511/bbs.13(2). 2018.01.

⁵ Коновалова І. О. Досвід запобігання шахрайству в сфері електронної торгівлі в США. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. С. 220–224.

⁶ Головкін Б. М. Види злочинності. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 18. С. 14–21. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/08/golovkin_18.pdf (дата звернення: 11.11.2020).

При цьому розвиток електронної торгівлі відбувається у двох напрямках:

- 1) зростає кількість інтернет-користувачів, які зацікавлені покупкою товарів зазначеним способом (збільшення попиту);
- 2) збільшується кількість інтернет-магазинів, а лідери ринку розширюють діяльність, впроваджують нові технології, удосконалюють асортимент (збільшення пропозиції).¹

Електронна комерція в Україні за останнє десятиліття демонструвала значні темпи росту. Інноваційність, гнучкість та ефективність бізнес-процесів допомагає компаніям досягти високих результатів, а у зв'язку з активізацією електронної комерції в Україні розвивається ринок мобільних платежів, інтернет-банкінг, а також мультіканальний маркетинг. У свою чергу, інтернет-магазини автоматизують маркетингові процеси та сприяють удосконаленню логістичної системи.²

Використання в комерційній діяльності та повсякденному житті найновіших комунікацій та технологій сприяло виникненню таких нових економічних понять, як «електронна комерція», «електронна торгівля». При цьому, згідно Закону України «Про електронну комерцію», електронна комерція — відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час здійснення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру³, а електронною торгівлею вважається господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів

¹ Капцюш В. Я. Стан та особливості розвитку Інтернет-торгівлі товарами в міжнародному вимірі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 13 (1). С. 117.

² Орехова Т. В., Дубель М. В. Вплив процесу діджиталізації на розвиток електронної комерції в Україні. *Економіка і організація управління*. 2018. № 4 (32) С. 18.

³ Закон України «Про електронну комерцію» (із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 23 березня 2017 року N 1977-VII). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150675.html (дата звернення: 12.08.2023).

дистанційним способом покупцю шляхом здійснення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем.¹²

Не дивлячись на те, що електронна комерція тісно асоціюється саме з електронною торгівлею і, в першу чергу, з онлайн-магазинами, остання, будучи складовою електронної комерції, включає лише відносини купівлі-продажу товарів³. Тобто, поняття «е-комерція» ширше, ніж поняття «електронна торгівля», оскільки воно охоплює усі види електронної і комерційної діяльності. Це обмін матеріальних або віртуальних товарів / послуг на гроші (електронні) між об'єктами комерційної діяльності в мережі Інтернет, причому весь цикл комерційної трансакції або її частина здійснюється електронним способом. Електронна комерція може відбуватися між суб'єктами підприємництва під час виробництва і продажу товарів (бізнес-бізнес), між суб'єктом підприємництва і споживачем, під час продажу і розповсюдження товарів (бізнес-споживач), між двома споживачами (споживач-споживач)⁴. Натомість, як зауважують О. Л. Андронік та А. В. Воронін, електронна торгівля — це конкретний вид електронної комерції, який обмежується тільки купівлею-продажем товарів або послуг у мережі Інтернет. Вона є одним із найважливіших секторів економіки, який активно розвивається. Електронна торгівля сприяє зростанню торгівлі, підвищенню конкурентоспроможності підприємств і задоволенню потреб споживачів.⁵

¹ Мізерак А. Б. Шахрайство при інтернет-торгівлі: схеми та аспекти запобігання. Маркетинг і контролінг: сучасні виклики підприємництва. Київ, 2017. С. 153.

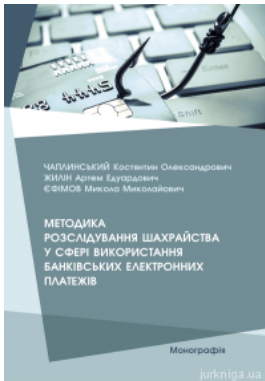
² Закон України «Про електронну комерцію» (із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 23 березня 2017 року № 1977-VII). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150675.html (дата звернення: 14.08.2023).

³ Електронна комерція — історія розвитку, визначення, плюси, мінуси і перспективи. URL: <http://radka.in.ua/poradi/elektronnakomercciia-istoriia-rozvit.html> (дата звернення: 12.09.2023).

⁴ Тардаскіна Т. М., Стрельчук Є. М., Терешко Ю. В. Електронна комерція : навчальний посібник. Одеса : ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2011. С. 33.

⁵ Андронік О. Л., Воронін А. В. Можливості та загрози електронної комерції в Україні. *Економіка і організація управління*. 2021. № 4 (44). С. 124.

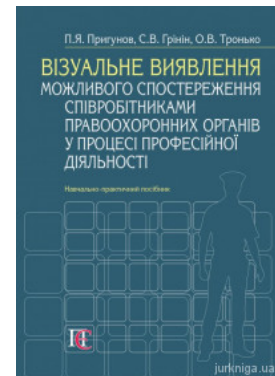
Книги, які можуть вас зацікавити

Методика розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів

Федеральное бюро расследований: несекретные материалы. Очерк истории и деятельности легендарного правоохранительного органа

Візуальне виявлення можливого спостереження співробітниками правоохоронних органів у процесі професійної діяльності

Самурай без меча. Перемагай не силою зброї, а силою розуму

Стратегія: логіка війни та миру

Наука розкриття злочинів: Досвід ізраїльського криміналіста

Перейти до галузі права
Кримінальне право та процес

[Перейти на сайт →](#)